

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

ВАЩЕНКО Валерій Артурович

УДК 341.233:327.8

**ДЕНОНСАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ
СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА**

Спеціальність: 12.00.11 – міжнародне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
ТРОЯНОВСЬКИЙ Олександр Васильович,
адвокат

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ВАСИЛЕНКО Володимир Андрійович,
Національний університет «Києво-Могилянська академія», професор кафедри міжнародного та європейського права

кандидат юридичних наук
ЛЮБАШЕНКО В'ячеслав Ігорович,
Міжнародний гуманітарний університет,
доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства

Захист відбудеться 27 червня 2019 року о 15:30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.008.04 Національного університету «Києво-Могилянська академія» за адресою: 04070, м. Київ, вул. Сковороди, 2, корпус 9.

Автореферат розіслано 26 травня 2019 року.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Києво-Могилянська академія» за адресою: 04070, м. Київ, вул. Сковороди, 2.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

З. С. Черненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Міжнародний договір у сучасних міжнародних відносинах є головним інструментом, за допомогою якого держави, як основні суб'єкти міжнародного права, можуть створювати та забезпечувати міжнародний правопорядок. Тільки юридично дійсні договори можуть впливати на міжнародні відносини, а також забезпечувати їхню стабільність та ефективність. Вся міжнародна система ґрунтується на принципі *pacta sunt servanda*, відповідно до якого кожен договір повинен дотримуватися сторонами добросовісно. Значення, яке відіграє в міжнародному обороті принцип *pacta sunt servanda*, підкреслюється тим фактом, що загальне місце в правовому регулюванні відносин між державами займає також все, що може стосуватися обмеження цього принципу. Мова йде, зокрема, про питання, пов'язані з недійсністю і припиненням міжнародних договорів. Визначеність у цих питаннях має першочергове значення для якості міжнародного співробітництва, для стабільності і безпеки міжнародних відносин.

Припинення договору є природним явищем. Підстав припинення міжнародних договорів, які відомі міжнародному праву, чимало. До найбільш спірних відносяться підстави, які впливають з права держав на одностороннє рішення про свою участь в договорі – це право становить найважливіше обмеження принципу *pacta sunt servanda*, яке прямо передбачається або впливає з самого договору або з іншої угоди сторін.

Актуальність дослідження денонсації полягає в тому, що вона є найбільш поширеним способом припинення договору в односторонньому порядку. На перший погляд, даний вид припинення може здатися таким, що вкрай суперечить принципу *pacta sunt servanda*. То що ж обумовлює правомірність даного способу припинення договору? Дійсно, у вузькому сенсі деякі автори зводять її до односторонньої заяви, однак дана думка здається неповною та потребує уточнення. Сутність денонсації полягає в тому, що акт припинення в цьому випадку ґрунтується на попередньо узгодженій волі сторін, яку вони втілили в положеннях договору, таким чином заздалегідь обумовивши можливість припинення міжнародного договору в односторонньому порядку, враховуючи всі потенційні наслідки, пов'язані з таким припиненням. Включаючи в текст договору положення про денонсацію, сторони забезпечують одна одній максимальну гнучкість поведінки і мінімізують втрати, оскільки таке припинення виключає правопорушення завдяки своїй погоджувальній договірній природі.

Хоча питання припинення міжнародного договору здавна привертало увагу доктрини, ця тема не отримала всебічного висвітлення. В даний час денонсація є одним з основних і найбільш часто використовуваних в практиці держав способів припинення договору або участі держави в договорі. Використання даного способу при цьому пов'язане з багатьма правовими проблемами чималого значення.—Особливі труднощі виникають на практиці стосовно договорів, які не містять положень про денонсацію. Питання про їхнє

припинення носить відкритий характер, який за умови збігу несприятливих обставин може спровокувати кризу. Аналогічним за наслідками є питання денонсації установчих документів міжнародних організацій, в положеннях яких не міститься умов про вихід. Цій процедурі не притаманна стабільність, що збільшує можливість виникнення розбіжностей між членами міжнародної організації, чим пояснюється необхідність подальшого дослідження даного питання.

Отже, ключові аспекти інституту денонсації ще не були об'єктом спеціального дослідження в сучасній українській науці міжнародного права і лише частково розкриваються в роботах зарубіжних дослідників. Таким чином, обрана тема характеризується недостатнім рівнем дослідженості та загальною необхідністю надання міжнародно-правової характеристики інституту денонсації. Зокрема, поза увагою дослідників залишилися питання доктринальної кодифікації XIX століття, функціональної характеристики інституту денонсації, впливу застосування положень про денонсацію на імідж держави, внутрішньодержавне регулювання денонсації в зарубіжних країнах, особливості законодавчого регулювання процедури денонсації в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана на кафедрі міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія» відповідно до плану науково-дослідної програми Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 011U0006H) на 2011-2015 рр. та «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842) на 2016-2020 рр.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є цілісний аналіз міжнародно-правових відносин, які виникають між державами в процесі денонсації міжнародних договорів, установчих актів міжнародних організацій, в яких передбачено або не передбачено порядок денонсації.

Мета обумовлює виконання в ході роботи наступних завдань:

виокремити періодизацію розвитку інституту денонсації в теорії та практиці міжнародного права;

з'ясувати поняття денонсації шляхом дослідження її в системі способів припинення міжнародних договорів, а також за допомогою аналізу її юридичної природи;

виявити, в яких напрямках, окрім припинення міжнародних договорів, застосування положень про денонсацію здатне впливати на міжнародні відносини, шляхом здійснення функціональної характеристики;

визначити умови, загальні та специфічні вимоги, яким має відповідати денонсація, щоб вона була дійсною в якості юридичного акту;

охарактеризувати формули денонсації, що застосовуються в міжнародних договорах, а також чинники, які обумовлюють застосування конкретних формул;

дослідити позиції теорії та практики щодо права на денонсацію договорів, в яких відсутні положення про денонсацію;

визначити особливості виходу держави з міжнародної організації шляхом денонсації її установчого акту, зокрема, який не містить положень про вихід або денонсацію;

встановити правові наслідки денонсації як основні напрями правового впливу акту денонсації на зміст міжнародних зобов'язань держав;

висвітлити міжнародно-правові аспекти регулювання компетенції з реалізації денонсації органами держави, виокремити основні підходи до внутрішньодержавного регулювання процедури денонсації в праві зарубіжних держав;

проаналізувати правове регулювання процедури денонсації в Україні і відповідну компетенцію органів держави, з'ясувати його недоліки, сформулювати пропозиції щодо вдосконалення законодавства України в цій сфері.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини, які виникають в процесі прийняття та припинення державою міжнародних зобов'язань.

Предметом дослідження є денонсація міжнародних договорів в теорії та практиці сучасного міжнародного права.

Методи дослідження. Тема дослідження, його мета й завдання, специфіка об'єкта і предмета визначили його методологічну основу. Використання історичного та діалектичного методів дало змогу проаналізувати різні етапи розвитку уявлень про денонсацію та перенесення цих поглядів на практику міжнародних відносин (підрозділи 1.1, 1.2). На основі системного методу було розглянуто класифікації способів припинення договорів та визначено місце денонсації серед них (підрозділ 1.3). Формально-юридичний метод використовувався для правового аналізу положень міжнародно-правових актів, які регулюють порядок здійснення денонсації (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4), а також аналізу нормативно-правових актів України та інших держав, що регулюють процедуру денонсації (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3).

Дослідження ґрунтується також на принципах міждисциплінарності, плюралізму та додатковості. За допомогою принципу міждисциплінарності була складена функціональна характеристика інституту денонсації, а також проаналізовано його політичну роль і вплив на імідж держави в міжнародних відносинах (підрозділ 1.3). Принципи плюралізму та додатковості дали можливість проаналізувати множинність поглядів на категорії “денонсація” та “дорозуміла денонсація” (підрозділи 2.2, 2.3).

Знайшли у роботі своє відображення й такі логічні прийоми наукового пізнання, як: індукція, дедукція, аналогія, абстрагування й конкретизація (розділи 1, 2, 3).

Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних представників науки міжнародного права та інших наук, які прямо та опосередковано розглядали різноманітні питання інституту денонсації та досліджували окремі сторони його міжнародно-правової характеристики, серед яких: Д. Анцілотті, Е.Х. де Аречага, К. Блюнчлі, Дж. Браерлі, Я. Броунлі,

В.Г. Буткевич, В.А. Василенко, Е. де Ваттель, Е. Жаро, О.І. Ільїнська, Р. А. Каламкарян, Ф. Капоторті, Х. Кельзен, Ф. І. Кожевніков, Д. Коннелл, І.І. Лукашук, М. Ляхс, А. Макнейр, Е. Сої, А. Н. Талалаєв, Х. Тобін, Г.І. Тункін, Ш. Розен, Ш. Руссо, Х. Уолдок, А. Фердросс, Г. Харашті, Е. Хойт, Дж. Фітцморіс, М. Франковська та ін.

Нормативну основу дослідження становлять міжнародно-правові акти, міжнародно-правові звичаї, внутрішньодержавні акти юридичного і політичного характеру, рішення міжнародних судів, акти національного законодавства України та зарубіжних держав.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що пропонується дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням інституту денонсації міжнародних договорів, у якому, зокрема:

уперше:

доведено, що елементами юридичного змісту денонсації є, по-перше, те, що вона є результатом безпосереднього волевиявлення однієї чи декількох сторін договору (ініціатора денонсації), і, по-друге, те, що таке волевиявлення причинно обумовлюється: 1) попередньо заявленою згодою сторін договору про можливість припинення його дії в певний строк та в певному порядку; 2) попередньо прийнятим зобов'язанням не заперечувати проти таких дій з боку інших учасників (дестинаторів денонсації). Інститут денонсації можна розглядати як виявлення зв'язку між цими елементами, за відсутності одного з них денонсації не відбудеться;

здійснено функціональну характеристику інституту денонсації, виявлено, що окрім як в ролі правоприпиняючого юридичного факту, наявність положень про денонсацію здатне визначати зміст відносин між державами, а також міру можливої поведінки, одночасно із цим забезпечуючи передбачуваність поведінки контрагента і, у випадку прийняття ним рішення про припинення договору, надання можливості підготуватися до змін внаслідок такого припинення; денонсація може виступати засобом здійснення зовнішньої та внутрішньої політики, зокрема, як додатковий важіль тиску для прийняття вигідних рішень або формування нових інституціоналізованих утворень;

проаналізовано правове регулювання процедури денонсації та компетенції органів держави в цій сфері, зокрема, Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України за законодавством України; з'ясовано, що акт денонсації в українському законодавстві є *acte contraire* по відношенню до акту укладення договору;

досліджено практику денонсації міжнародних договорів в Україні з 1991 року, здійснено огляд законодавчого регулювання денонсації в Україні, надано пропозиції з удосконалення законодавства України в сфері денонсації міжнародних договорів;

удосконалено:

періодизацію становлення інституту денонсації міжнародних договорів: 1) з XVIII ст. до 1791 р. – започаткування практики попередження про припинення дії договорів; 2) 1791 р. – кін. XIX ст. – укладення першого міжнародного договору, який містив положення про денонсацію і

започаткування практики договірної закріплення денонсації; 3) кін. ХІХ ст. – 1959 р. – доктринальна кодифікація інституту денонсації; 4) 1959–1969 рр. – офіційна кодифікація інституту денонсації міжнародних договорів і прийняття Віденської конвенції про право міжнародних договорів;

категоріально-понятійний апарат інституту денонсації, відмежування денонсації від інших способів припинення міжнародних договорів на підставі наступних критеріїв: 1) погоджувальна сутність денонсації, яка включає в себе попереднє погодження воля (може бути виражене прямо в тексті або матися на увазі) щодо передбачення права припинити договір в односторонньому порядку, а також кореспондуючий обов'язок не перешкоджати здійсненню даного права ініціатором денонсації; 2) встановлена процедура здійснення денонсації, яка включає в себе загальні вимоги до актів волевиявлення в міжнародному праві, а також специфічні, які застосовуються до акту денонсації, власне: дотримання строків договору, постденонсаційного строку, належної форми повідомлення;

класифікацію строків денонсації міжнародного договору за їхнім матеріальним джерелом: 1) основні – передбачені конкретним міжнародним договором; 2) субсидіарні – передбачені Віденською конвенцією про право міжнародних договорів 1969 р. (строк, передбачений для повідомлень про здійснення дорозумілого права на денонсацію (ст. 56), а також строк, протягом якого держави, що отримали повідомлення, можуть зробити свої заперечення (п. 2 ст. 65)); за функціональною спрямованістю: 1) строк, протягом якого відповідно до положень договору можна застосовувати положення про денонсацію (тобто направити відповідну заяву); 2) строк, протягом якого денонсація заборонена; 3) строк, який починається з моменту повідомлення всіх заінтересованих суб'єктів і закінчується тоді, коли денонсація договору вступає в силу (постденонсаційний строк);

розуміння матеріально-процедурних аспектів інституту денонсації: матеріальним джерелом є положення міжнародного договору, а також субсидіарно – положення Віденської конвенції; процедурний аспект представляє собою порядок дій, спрямованих на припинення договору, дотримання якого обумовлює дійсність денонсації;

характеристику правових наслідків денонсації міжнародних договорів, зокрема предметні, суб'єктні, територіальні та часові; основним наслідком денонсації є звільнення ініціатора денонсації від обов'язку подальшого виконання договору, а також припинення права вимагати виконання договору іншими учасниками у відносинах з ними;

розуміння акту денонсації як такого, дійсність якого регулюється як міжнародним, так і внутрішнім правом, через те, що справжність волі держави в міжнародному праві може бути поставлена під сумнів, якщо вона виявляється всупереч внутрішньому праву держави.

набули подальшого розвитку:

положення щодо строків, які застосовуються в інституті денонсації, основною функцією яких є гарантія передбачуваності поведінки учасників договору і забезпечення належного порядку трансформації режиму правового

регулювання у зв'язку з виходом з договору одного чи декількох його учасників;

статус депозитарія в процедурі денонсації, обґрунтовано адміністративний характер його компетенції, яка полягає виключно в перепровадженні заяви про денонсацію до її дестинаторів, а також у наданні консультації у випадку наявності помилок або іншої несумісності з поставленими вимогами; під час процедури денонсації депозитарій неуповноважений вирішувати питання щодо правомірності акту денонсації, відповідності положенням міжнародного договору або міжнародного права загалом;

комплексно досліджено положення кодексів міжнародного права І. Блюнчлі, П. Фіоре, Д. Фільда, а також Гарвардського проекту 1935 року, які присвячені денонсації, обґрунтовано їхнє значення та вплив на подальшу кодифікацію, проведену Комісією міжнародного права, та діяльність Віденської конференції з права міжнародних договорів 1968-1969 рр.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні положення, висновки та рекомендації дослідження можуть бути використані у: *науково-дослідній сфері* – для подальшого вивчення інституту денонсації, дорозумілого права на денонсацію, дослідження напрямів, в яких норми інституту денонсації можуть впливати на міжнародні відносини; *навчальному процесі* – для вдосконалення навчальних дисциплін «Міжнародне право», «Право міжнародної відповідальності», а також для підготовки підручників, навчальних посібників, навчальних програм, навчально-методичних матеріалів для студентів спеціальностей «Правознавство» та «Міжнародне право»; *правотворчій діяльності* – під час розробки нових та внесення змін до існуючих міжнародних та національних нормативно-правових актів, які регламентують порядок денонсації міжнародних договорів.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію виконано на кафедрі міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія» і обговорено на засіданнях кафедри. Також основні теоретичні та практичні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися на: Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародне право розвитку: сучасні тенденції та перспективи» (м. Одеса, 17 червня 2015 р.); Науково-практичній конференції «Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання» (м. Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Спільні дії військових формувань держави: проблеми та перспективи» (м. Одеса, 10-11 вересня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах» (м. Київ, 15 жовтня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні засади протидії злочинності в сучасних умовах» (м. Львів, 16 жовтня 2015 р.); Шостій Всеросійській науково-практичній конференції «Право и политика: история и современность» (м. Омськ, 2 листопада 2015 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми забезпечення прав і свобод людини, їх захисту в

країнах Європи» (м. Луцьк, 11 грудня 2015 р.); VIII Всеукраїнській науковій конференції молодих учених «Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку» (м. Одеса, 11 грудня 2015 р.); III Науково-практичній конференції «Актуальні наукові дослідження сучасної юридичної науки: теорія та практика» (м. Київ, 18 березня 2016 р.); Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Ломоносов-2016» (м. Москва, 11-15 квітня 2016 р.); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної науки і права» (м. Суми, 15 квітня 2016 р.); V Міжнародній науковій конференції «Проблеми становлення гражданского общества» (м. Іркутськ, 24 березня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 19 травня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиции и инновации в праве» (м. Новополоцьк, 6–7 жовтня 2017 р.); Конгресі міжнародного та європейського права (м. Одеса, 25 – 26 травня 2018 року).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено у 9 статтях, опублікованих у наукових фахових періодичних виданнях з юридичних наук, з яких 2 статті в іноземних фахових виданнях, та 13 публікаціях апробаційного характеру.

Структура роботи обумовлена проблематикою дослідження, його метою, предметом і задачами. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на одинадцять підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 223 сторінок, з них 27 сторінок – список використаних джерел, який складається з 284 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** викладена актуальність теми, стан її наукової розробленості, визначені об'єкт, предмет, мета й основні завдання дослідження, охарактеризована методологічна основа роботи. Сформульовано положення, що містять наукову новизну, розкрито теоретичне та практичне значення одержаних результатів, обґрунтовано зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, містяться відомості про апробацію та публікацію результатів дисертації, її структуру та обсяг.

Розділ 1 «Історико-теоретичні засади інституту денонсації в доктрині та практиці міжнародного права» складається з чотирьох підрозділів і присвячений дослідженню та систематизації історичного розвитку інституту денонсації, зокрема, виникненню та розвитку, а також його кодифікації і прийняттю Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.; досліджено місце денонсації серед способів припинення договорів і доведено її практичну і теоретичну самостійність; проаналізовано, в яких напрямках наявність і застосування положень про денонсацію здатне впливати на міжнародні відносини та імідж держави; визначено умови дійсності денонсації та набуття нею чинності.

У **підрозділі 1.1. «Становлення інституту денонсації в договірній практиці держав»** встановлено, що денонсація з'явилася в міжнародному

праві порівняно нещодавно. Зі стародавніх часів до XVIII ст. денонсації як категорії, поняття, інституту міжнародного права і повноцінного політичного інструменту не існувало.

На початку XVIII століття деякі мирні договори почали містити в собі положення, відповідно до яких купцям однієї сторони, що проживають на території іншої сторони, у випадку погіршення відносин між сторонами чи загрози виникнення воєнного конфлікту, надавалась можливість покинути дану територію разом із своїми сім'ями та майном протягом певного періоду – зазвичай, 6 чи 12 місяців. Тим не менш у договори першої половини XVIII століття все ще не включалися положення про порядок їхнього припинення. 4 травня 1814 р. вперше в історії в Конституції Норвегії було здійснено правове регулювання процесу денонсації міжнародних договорів на внутрішньодержавному рівні.

В кінці XIX та першій половині XX століття, з розвитком міжнародних відносин і зростанням кількості міжнародних договорів, з'являється потреба теоретичної оцінки денонсації. Зокрема, такі вчені, як І. Блюнчлі, П. Фіоре, Д. Фільда складають кодекси міжнародного права, в яких вони розглядали всі основні галузі міжнародного права, зокрема право міжнародних договорів, питання припинення і денонсації міжнародних договорів. Наведені праці разом з Гарвардським проектом 1935 року в сукупності представляють собою доктринальну кодифікацію інституту денонсації.

Після Другої світової війни в рамках ООН питання про розвиток і кодифікацію права міжнародних договорів розглядалося під час роботи Комісії міжнародного права. В результаті даних досліджень положення про денонсацію увійшли в проект Комісії 1966 р. і на Віденській конференції з права міжнародних договорів 1968-1969 рр. не викликали суттєвих зауважень.

У підрозділі 1.2. «Поняття денонсації та її відмежування від інших способів припинення міжнародних договорів» з'ясовано, що в праві міжнародних договорів, по-перше, існує проблема недиференційованості термінології, по-друге, предмет дослідження потребує з'ясування самостійності денонсації як способу припинення договорів.

Найширшим з уживаних понять є “припинення”, яке означає втрату чинності договором будь-яким можливим способом. З точки зору досліджуваної теми, найбільш прийнятною класифікацією є розподілення способів припинення на невольові і вольові. До перших слід віднести такі, як: закінчення строку, настання скасовуючої події, виникнення нової норми *jus cogens*, якій суперечить діючий договір, виконання договору, знищення об'єкта договору і т.д. До других слід віднести: новацію, анулювання, денонсацію.

Вирізняльними ознаками денонсації є: 1) завчасна погодженість сторін щодо права одностороннього припинення договору; 2) кореспондуючий обов'язок інших сторін не перешкоджати здійсненню такого права; 3) регламентована процедура і форма здійснення права на денонсацію. Жодному з вищенаведених способів припинення не притаманна сукупність даних ознак, що доводить самостійність денонсації як способу припинення міжнародних договорів.

У підрозділі 1.3. «Функціональна характеристика інституту денонсації» надано оцінку інституту денонсації з точки зору напрямів, в яких наявність або застосування положень про денонсацію здатні впливати на міжнародні відносини та імідж держави. Таким чином було виділено та розкрито наступні функції інституту денонсації: правовстановлююча, повідомлення, страхування від невизначених обставин, політична, утвердження законності в міжнародних відносинах, репутаційна, динамічна.

Правовстановлення можна розділити на *первинне (статичне)* та *вторинне (динамічне)*. Первинне правовстановлення – це створення норми права та її закріплення в тексті договору, надання згоди на текст відповідних положень; вторинне правовстановлення є наслідком первинного: застосування норми права на практиці, що супроводжується певною зміною правових відносин, статусу учасників та статусу договору.

Функція повідомлення в інституті денонсації існувала історично, а відповідно до п. 1 ст. 65 Віденської конвенції 1969 р. повідомлення всіх заінтересованих сторін є обов'язковою вимогою для правомірності денонсації.

Денонсація також може виступати як засіб страхування від непередбачуваних обставин шляхом повідомлення, а також встановлення строків, які передбачені Віденською конвенцією 1969 р. та / або міжнародними договорами, статутами міжнародних організацій, зокрема постденонсаційного строку.

Положення про денонсацію можуть бути використані і як політичний інструмент, як на міжнародній арені, так і всередині держави, впливаючи на баланс інтересів і прийняття рішень.

Функція утвердження законності в міжнародних відносинах досягається шляхом включення положень про денонсацію в текст договору, відповідно, завдяки своїй погоджувальній природі, будучи правомірним актом, припинення договору шляхом денонсації має інші наслідки, аніж несанкціоноване одностороннє розірвання договору.

Суспільні, формальні та юридичні якості денонсації мають чіткі наслідки для репутації держави в аспекті дотримання міжнародного права, що прямо впливає на імідж держави в міжнародних відносинах. Держава, яка денонсує договір, понесе порівняно малі іміджеві витрати. Договірні сторони можуть використовувати положення про вихід з договору для неформального розподілу держав відповідно до їхньої заінтересованості в співробітництві.

Нарешті, в якості правопріпиняючого юридичного факту, шляхом застосування положень про денонсацію, держави підтримують динаміку нормативного масиву міжнародного права, яка дає їм змогу актуалізувати правове регулювання.

У підрозділі 1.4. «Умови дійсності денонсації та набуття нею чинності» визначено, що для того, щоб денонсація була дійсною в якості юридичного акту, вона має відповідати вимогам, що висуваються міжнародним правом до всіх юридичних актів, а саме: 1) наявність правоздатності у суб'єкта, який заявляє про денонсацію; 2) вона має виходити від компетентного органу суверенної держави, що наділений відповідними повноваженнями у сфері

зовнішніх зносин; 3) волевиявлення суб'єкта має бути вільним та необтяженим вадами.

Окрім цих вимог загального порядку, акт денонсації має відповідати також ряду специфічних вимог, що визначають його юридичну дійсність і силу. Перша специфічна вимога – це процедура здійснення такого акту. Денонсація відбувається в суворо встановленому договірному порядку, порушення якого є підставою для оскарження дійсності денонсації. Цей порядок передбачає: а) обов'язкове завчасне попередження про бажання розірвати договір; б) строк, протягом якого дане попередження може бути зроблене; в) вказівка, через який період часу після попередження про розірвання договір втратить свою силу.

Денонсацію слід вважати здійсненою з моменту набрання нею чинності, тобто зі спливом строку, встановленого договірними сторонами. Строк визначається на розсуд сторін. Це загальне правило відносно денонсації міститься в ст. 54 Віденської конвенції 1969 р. Коли договір не містить умов про денонсацію, слід застосовувати правило зі ст. 56, яке має додатковий характер. У такому випадку постденонсаційний строк дорівнює 12 місяцям.

Розділ 2 «Зміст права на денонсацію в теорії та практиці договірних відносин» складається з чотирьох підрозділів, у яких з'ясовуються: право на денонсацію, що передбачено договором, право на денонсацію, що мається на увазі, проаналізовані особливості виходу держав з міжнародних організацій та визначені основні правові наслідки денонсації для міжнародних зобов'язань держав.

Підрозділ 2.1. «Право на денонсацію, передбачене договором» присвячено дослідженню формул денонсації, які сторони включають в текст договору. В ході аналізу положень міжнародних договорів було виокремлено та запропоновано класифікацію формул денонсації міжнародних договорів.

По-перше, у договорах застосовуються формули денонсації, згідно з якими, заява може бути подана в будь-який час. Існують наступні варіації таких формул: 1) заява може бути подана в будь-який час, що призведе до негайного припинення дії договору відносно ініціатора; 2) заяву може бути подано в будь-який час, але за умови завчасного повідомлення, зі спливом постденонсаційного терміну денонсація набирає чинності.

По-друге, існують формули денонсації, згідно з якими заява може бути подана у визначений час. У договорах застосовуються такі варіації формул: 1) право на подання заяви надається учасникам зі спливом певного строку після набрання договором чинності; 2) заява може бути подана у визначені договором періоди часу; 3) заява може бути подана один раз протягом всього строку, на який було укладено договір.

По-третє, застосовуються також специфічні формули денонсації: існують міжнародні договори, які заборонено денонсувати за обставин, на які розрахована дія договору. До таких відносяться, зокрема, конвенції про закони та звичаї війни. Особлива формула про денонсацію міститься в договорах, покликаних забезпечити мир та безпеку народів: ініціатор, подаючи заяву, зобов'язаний надати пояснення щодо виняткових обставин, в зв'язку з якими він змушений денонсувати договір.

Існують також договори, які прямо забороняють їхню денонсацію, але таке явище не є розповсюдженим. Наприклад, в ст. 42 Міжнародної угоди по цукру 1953 р. міститься таке положення: “Дана Угода укладається строком на п’ять років, починаючи з 1 січня 1954 р. Угода не підлягає денонсації”.

У **підрозділі 2.2. «Дорозуміле право на денонсацію в договірній практиці держав та міжнародній судовій практиці»** розглянуті випадки, коли в договорі немає положень про припинення і денонсацію.

В міжнародно-правовій доктрині з цього питання існують різні погляди. Загалом їх можна об’єднати в три групи:

1. денонсація договорів, що не містять положень про їхнє припинення, неприпустима;
2. договори, які не містять положень про денонсацію, можуть бути денонсовані;
3. право учасників договору на денонсацію має визначатися відповідно до намірів сторін, які уклали цей договір.

Наразі в міжнародно-правовій літературі вважається загальновизнаним, що держава може здобувати права та брати на себе обов’язки в результаті бездіяльності. В цьому контексті мовчання являє собою не правовий акт як такий, а ще одну форму волевиявлення. Хоча більшість вчених допускає і визнає мовчазну форму волевиявлення, деякі з них застерезуть від надто широкого його тлумачення.

Стаття 56 Віденської конвенції регламентує дорозуміле право на денонсацію, аналіз даної статті дозволив дійти наступних висновків: по-перше, денонсація міжнародного договору неприпустима в тих випадках, коли неможливо довести, що сторони мали намір допустити таке право або характер договору не вказує на його існування; по-друге, тягар доказування покладатися на ту сторону договору, яка стверджує, що сторони мали намір допустити право на денонсацію, і бажає скористуватися таким правом.

У **підрозділі 2.3. «Вихід держави з міжнародної організації як особливий вид денонсації її установчого акту»** розглянуто питання виходу держави з міжнародної організації шляхом денонсації її установчого акту.

Статути міжнародних організацій є міжнародними договорами *sui generis*, тобто такими, що мають певні особливості. Окрім закріплення прав і обов’язків, за допомогою них засновуються міжнародні організації, установи і органи, визначається їхня компетенція, взаємовідносини, регламентується правове положення членів організації. Іншими словами, статут міжнародної організації – більш складне явище, ніж багатосторонній договір.

Особливостями денонсації статутів і виходу з міжнародної організації є наступні: 1) право на денонсацію впливає з принципу поваги державного суверенітету, оскільки вступаючи в міжнародну організацію, держава погоджується з його обмеженням; 2) процедура денонсації регламентована в положеннях статуту і може передбачати, зокрема, виконання певних дій або зобов’язань.

Випадки денонсації статутів міжнародних організацій, які не містять положень про вихід, не здобули належної теоретичної розробки. На практиці це

пов'язано здебільшого з обставинами політичного характеру. Держави, які виходили з міжнародних організацій, статuti яких не містять відповідних положень, згодом поверталися в ряди учасників. Міжнародні організації розцінювали таку поведінку як "неактивне членство".

У підрозділі 2.4. «Правові наслідки денонсації міжнародного договору» розглянуто наслідки та основні напрями впливу акту денонсації на зміст міжнародних зобов'язань та договірних відносин держав.

Юридичними наслідками денонсації є: 1) у предметній сфері: ініціатор денонсації позбавляється всіх прав, обов'язків і вигод за договором; часткова денонсація допускається лише за наявності відповідних положень договору, інші міжнародні зобов'язання залишаються чинними; 2) в суб'єктній сфері: ініціатор денонсації виходить зі складу учасників договору, який в свою чергу, будучи двостороннім втрачає силу, а будучи багатостороннім – залишається в силі щодо інших учасників, якщо тільки участь ініціатора не була ідейно важливою для дійсності договору; 3) в територіальній сфері: денонсація звільняє від обов'язку дотримуватися договору всі території, які належать ініціатору, на яких він здійснює свою суверенну владу; автономні одиниці, наявні в складі його територій, можуть вирішувати дане питання самостійно лише за наявності відповідної компетенції згідно з внутрішнім правом; 4) темпорально: денонсація припиняє дію договору надалі, не маючи ретроактивних наслідків. Вона відбувається в конкретний момент виконання договору, у певній правовій ситуації, створеній в результаті її здійснення, і положення, створеного тривалим способом, не порушує. В окремих випадках денонсація не впливає на чинність окремих зобов'язань. У випадку виникнення спору стосовно поданої денонсації, здається найбільш доцільним визнати, що його дія все ж призупиняється, але ініціатор все ще є його учасником і зобов'язаний діяти добросовісно і не порушувати договору.

У Розділі 3 «Правове регулювання компетенції органів держави в сфері денонсації міжнародних договорів», який складається з трьох підрозділів, міститься аналіз міжнародно-правового регулювання повноважень органів державної влади здійснювати денонсацію міжнародних договорів, огляд досвіду національного правового регулювання зарубіжних країн, а також опис процедури денонсації за законодавством України з відповідними пропозиціями внесення змін в законодавство.

У підрозділі 3.1. «Міжнародно-правові аспекти проблематики компетенції органів держави в сфері денонсації міжнародних договорів» констатовано, що стосовно питання про органи держави, які уповноважені денонсувати міжнародні договори, в теорії існує два напрями, а саме: 1) органи держави, що мають компетенцію денонсувати міжнародні договори, визначаються нормами міжнародного права; 2) для того, щоб акт денонсації вважався дійсним, він має виходити від органу держави, якому таке право надається внутрішнім правом.

У ході дослідження було зроблено висновок, що акт денонсації держави перебуває в площині регулювання як міжнародного, так і внутрішнього права держави. Справа в тому, що неодмінною ознакою здійснення денонсації є

волевиявлення держави. У випадку, якщо акт денонсації прийнятий з порушенням внутрішнього права держави, з точки зору міжнародного права вже неможливо стверджувати про непорочність волі держави під час здійснення денонсації.

Таким чином, акт денонсації для того, щоб набрати чинність і призвести до відповідних правових наслідків, має відповідати наступним вимогам: 1) наявність правоздатності у суб'єкта, який заявляє про денонсацію; 2) має виходити від компетентного органу суверенної держави, що наділений відповідними повноваженнями у сфері зовнішніх зносин; 3) волевиявлення суб'єкта має бути вільним та необтяженим вадами.

У **підрозділі 3.2. «Правове регулювання компетенції на денонсування договору згідно з внутрішнім правом зарубіжних країн»** проведено огляд законодавчої практики різних держав з питань компетенції щодо денонсації міжнародних договорів, який дозволив виокремити низку закономірностей та встановити певні тенденції розвитку правового регулювання процедури денонсування.

Рішення про денонсацію договору має, зазвичай, не менш важливе значення, ніж рішення про укладення договору, оскільки денонсація зумовлює масштаб міжнародних прав і обов'язків такою ж мірою, і іноді це може мати серйозні політичні наслідки. У зв'язку з цим стан регламентації компетенції державних органів щодо денонсації міжнародних договорів в національному законодавстві низки держав є недостатнім, однак ситуація поступово змінюється.

У розвитку правового регулювання спостерігається тенденція більш активного включення законодавчої влади в процес денонсування міжнародних договорів. З іншого боку, відсутність явних повноважень парламенту щодо денонсації міжнародних угод призвела до того, що денонсація таких договорів здійснювалася на практиці виконавчою владою самостійно.

В новому законодавстві держав у більшості випадків знаходить відображення сприйняття принципу паралелізму форми і порядку денонсації, тобто надання компетенції по денонсуванню тим ж самим органам, які брали участь в вираженні згоди на обов'язковість конкретних договорів. В світлі цього підходу рішення про денонсацію договору є *acte contraire* щодо його укладення – тобто здійснюється в тому ж порядку, що і прийняття рішення про його укладення.

Попри відсутність закріпленого принципу паралелізму існує певна взаємозалежність між способом укладення договору і способом його денонсування. Існує певний зв'язок між видом договору і способом його денонсування. Разом з тим, у випадку недостатнього правового регулювання меж компетенції представницького органу і органів виконавчої влади, компетенція щодо денонсування міжнародних договорів і надалі трактується на користь виконавчої гілки влади.

У **підрозділі 3.3. «Процедура денонсації міжнародних договорів відповідно до законодавства України»** зазначається, що процедура денонсування не є чітко прописаною в законодавстві України, хоча йому відоме

таке поняття. Тим не менш, за умови детального вивчення його положень, виникають питання як щодо застосованих термінів, так і щодо регламентації процедури в цілому. Процедура залежить від виду міжнародного договору (міждержавний, міжурядовий, міжвідомчий), що був попередньо укладений.

Оскільки міжнародні договори вводяться в дію нормативно-правовими актами певної юридичної сили, денонсація по суті являє собою прийняття таких нормативно-правових актів, якими буде засвідчено відміну попередніх. Згідно з законодавством України не представляється можливим, щоб акти відміни були меншої юридичної сили, відповідно, в українському законодавстві застосовується концепція *acte contraire* по відношенню до акту укладення договору.

До проблем, які наразі наявні в українському законодавстві слід віднести наступні:

- 1) відсутність визначення денонсації як окремого способу припинення міжнародних договорів;
- 2) відсутність безпосередньої регламентації процедури денонсування, а разом з цим і переліку документів, які слід подати у випадку денонсування;
- 3) відсутність поділу на вольові та невольові способи припинення міжнародних договорів;
- 4) сумнівний вибір термінології для позначення понять, що стосуються припинення міжнародних договорів, недостатній її обсяг і, як наслідок, відсутність гнучкості.

Дані питання вирішуються шляхом внесення змін до Закону України “Про міжнародні договори України”, Закону України “Про Кабінет Міністрів України”, постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру”.

ВИСНОВКИ

У дисертації поставлене та вирішене нове наукове завдання – надано міжнародно-правову характеристику, визначено зміст інституту денонсації та з’ясовано міжнародно-правову основу відносин її застосування. Найсуттєвіші результати дослідження викладені у таких висновках:

1. Зі стародавніх часів до XVIII ст. інституту денонсації не існувало як такого; на початку XVIII ст. в договорах з’являються положення, згідно з якими ініціатор денонсації зобов’язувався попередити дестинатора про припинення договору завчасно, в свою чергу, підданим сторін надавалося право залишити відповідні території разом зі своїм майном і сім’ями; в 1791 р. був укладений перший договір, в якому містилися умови про денонсацію в сучасному розумінні; в 1814 р. вперше в Конституції Норвегії було регламентовано процедуру денонсації на внутрішньодержавному рівні.

2. З кінця XIX ст. з розвитком міжнародних відносин, денонсація здобуває першу теоретичну оцінку в кодексах міжнародного права таких вчених, як І. Блюнчлі, Д. Фільд, П. Фіоре. І. Блюнчлі, Гаванська конвенція

1928 р. була першим нормативним документом, який вмістив всі надбання теорії міжнародного права того часу, однак так і не набравши чинності; в Гарвардському проекті 1935 р. вперше було сформульовано сучасне розуміння денонсації. Надалі, інститут денонсації було кодифіковано Комісією міжнародного права, нормативно закріплено на Віденській конференції із подальшим прийняттям Віденської конвенції з права міжнародних договорів 1969 р.

3. Елементами юридичного змісту денонсації є, по-перше, те, що вона є результатом безпосереднього волевиявлення однієї чи декількох сторін договору, і, по-друге, те, що таке волевиявлення причинно обумовлюється: 1) попередньо заявленою згодою сторін договору про можливість припинення його дії в певний строк та у певному порядку; 2) попередньо прийнятим зобов'язанням не заперечувати проти таких дій з боку інших учасників. Інститут денонсації можна розглядати як виявлення зв'язку між цими елементами. За відсутності одного з них денонсації не відбудеться. При цьому встановлення даного зв'язку само по собі має суттєве значення для підтримання міжнародного правопорядку, оскільки дії суб'єктів права, в тому числі, дії суб'єктів міжнародного права, розподіляються перш за все за тим критерієм, як вони узгоджуються з приписами юридичних норм.

4. З точки зору напрямів, в яких наявність або застосування положень про денонсацію здатні впливати на міжнародні відносини та імідж держави, виокремлено наступні функції інституту денонсації: правовстановлююча, повідомлення, страхування від невизначених обставин, політична, утвердження законності в міжнародних відносинах, репутаційна, динамічна

5. Денонсація є чинною за умови дотримання наступних загальних вимог: 1) наявність правоздатності у суб'єкта, який заявляє про денонсацію; 2) вона має виходити від компетентного органу суверенної держави, що наділений відповідними повноваженнями у сфері зовнішніх зносин; 3) волевиявлення суб'єкта має бути вільним та необтяженим вадами. Специфічними вимогами, що ставляться міжнародним правом до процедури, є: а) обов'язкове завчасне попередження про бажання розірвати договір; б) строк, протягом якого попередження може бути зроблене; в) вказівка, через який період часу після попередження про розірвання договір втратить свою силу.

6. Усі формули денонсації, які застосовуються в міжнародному праві діляться на дві групи: 1) денонсація, заява щодо якої може бути подана в будь-який час; 2) денонсація, заява щодо якої може бути подана у визначений час. Перша формула має дві варіації: договір може бути денонсовано негайно (в день подання заяви) та зі впливом регламентованого договором терміну. Друга формула може бути застосована в таких варіаціях: 1) денонсація можлива після спливу певного часу з моменту набрання договором чинності; 2) денонсація дозволяється лише у певні періоди (проміжки) часу, які регламентуються договором; 3) право на денонсацію надається лише один раз за весь строк дії договору протягом певного періоду часу, по закінченню якого денонсація є неможливою. Додатково будь-яка з формул може мати доповнення, наприклад,

про неприпустимість денонсації в разі настання обставин та подій, на які розрахована дія договору чи вимога про надання письмового пояснення.

7. Відповідно до ст. 5 Віденської конвенції 1969 р. право міжнародних договорів застосовується до установчих актів міжнародних організацій з урахуванням їхніх правил. Відповідно, до статутів, в яких не міститься правил щодо денонсації або виходу, слід застосовувати загальне правило, згідно з яким статuti прирівнюються до міжнародних договорів і до них слід застосовувати *mutatis mutandis* основні норми права міжнародних договорів, а також основні принципи права міжнародних організацій. Отже, за відсутності положень про вихід в статуті міжнародної організації вихід допускається, тільки якщо встановлено, що держави-члени мали намір допустити можливість виходу, як це вказано в ст. 56 Віденської конвенції 1969 р.

8. Правові наслідки денонсації є основними напрямками правового впливу акту денонсації на зміст міжнародних зобов'язань держав (як ініціатора, так і дестинатора (дестинаторів) денонсації), які знаходять прояв: 1) у предметній сфері: ініціатор денонсації позбавляється всіх або частково прав, обов'язків і вигод за договором; 2) в суб'єктній сфері: ініціатор денонсації виходить зі складу учасників договору, який в свою чергу, будучи двостороннім втрачає силу, а будучи багатостороннім – залишається в силі щодо інших учасників, якщо тільки участь ініціатора не була ідейно важливою для дійсності договору; 3) в територіальній сфері: денонсація звільняє від обов'язку дотримуватися договору всі території, які належать ініціатору, на яких він здійснює свою суверенну владу; автономні одиниці, наявні в складі його територій, можуть вирішувати це питання самостійно лише за наявності відповідної компетенції згідно з внутрішнім правом; 4) темпорально: денонсація припиняє дію договору надалі, не маючи ретроактивних наслідків.

9. У новому законодавстві держав в більшості випадків знаходить відображення сприйняття принципу паралелізму форми і порядку денонсації, згідно з яким рішення про денонсацію договору є *acte contraire* щодо його укладення. Попри відсутність законодавчо закріпленого принципу паралелізму встановлено певну взаємозалежність між видом договору, способом укладення договору і способом його денонсування.

10. Основною тенденцією розвитку правового регулювання процедури денонсації є більш активне включення законодавчої влади в процес денонсування міжнародних договорів. З іншого боку, відсутність чіткої регламентації процедури денонсації міжнародних угод, зазвичай, трактується на користь визнання самостійної компетенції органів виконавчої влади щодо денонсування договорів, що може бути пояснено покладанням загального керівництва зовнішньополітичної сфери держави на виконавчу гілку влади.

11. В українському законодавстві відсутнє визначення денонсації, а наявна термінологія, яка обмежується термінами “припинення” та “зупинення”, є недостатньою для точного виявлення волі у випадку застосування положень про денонсацію. Вибір термінів не можна назвати вдалим, з огляду на однокореневість використовуваних слів. Використання термінів “призупинення” або “тимчасове припинення” дозволило б чіткіше розмежувати

наміри держави. Так само, визначення наведених понять потребує уточнення, оскільки наведене в Законі України “Про міжнародні договори України” є дещо самоповторюваним, оскільки “припинення” міжнародного договору може здійснюватися або “за умов, визначених самим міжнародним договором”, або “за вольовим рішенням сторін”. Справа в тому, що те, що визначено в договорі є нічим іншим, як наслідком узгодження воль договірних сторін.

В міжнародному праві немає загальної норми, яка б регулювала компетенцію органів держави у сфері денонсації. Це питання є внутрішньою справою держави. Порухення вимог внутрішнього права держави щодо порядку денонсації може призвести до недійсності акта денонсації тільки в тих випадках, в яких має місце перекирчування дійсної волі держави, втіленої в даному акті.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових періодичних виданнях:

1. Ващенко В. А. Органы государства, компетентные денонсировать международные договоры / В. А. Ващенко // Сравнительно-аналитическое право. – 2015. – № 2. – С. 312-314.

2. Ващенко В. А. Доктринальная кодификация норм о денонсации во второй половине XIX – начале XX века / В. А. Ващенко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2016. – № 1. – С. 5-11.

3. Ващенко В. А. Прекращение международных договоров на основании подразумеваемого права на денонсацию / В. А. Ващенко // Международное публичное и частное право. – 2016. – № 5. – С. 3-5.

4. Ващенко В. А. Проблема недифференцированности терминологии в институте денонсации / В. А. Ващенко // Международное публичное и частное право. – 2017. – № 1. – С. 3-6.

5. Ващенко В. А. Функціональна характеристика інституту денонсації / В. А. Ващенко // Прикарпатський юридичний вісник. – 2018. – №. 1. – С. 224-227.

6. Ващенко В. А. Процедура денонсації міжнародних договорів за законодавством України: проблеми і шляхи вдосконалення / В. А. Ващенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція». – 2018. – № 33. – С. 150-152.

7. Ващенко В. А. Умови дійсності денонсації та набуття нею чинності / В. А. Ващенко // Порівняльно-аналітичне право. – 2018. – № 6. – С. 439-442.

8. Ващенко В. А. Правові наслідки денонсації міжнародного договору / В. А. Ващенко // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2019. – № 18. – С. 214-223.

9. Ващенко В. А. Вихід держави з міжнародної організації як особливий вид денонсації її установчого акту / В. А. Ващенко // Правова держава. – 2019. – № 33. – С. 148-154.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

10. Ващенко В. А. Критерии правомерности денонсации международных договоров / В. А. Ващенко // *Карпатський правничий часопис*. – 2015. – № 9.

11. Ващенко В. А. Денонсация международных договоров в контексте развития межгосударственных отношений // *Международное право развития: современные тенденции и перспективы* : материалы Международн. научн.-практ. конф. (Одесса, 17 июня 2015 г.). / Электронное научное издание. – С. 74-78. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1180/recent-submissions>.

12. Ващенко В. А. Проблемы терминологии, относящейся к прекращению международных договоров // *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання* : тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 року) / За редакцією професорів В.В. Комарова та І. Д. Шутака. – Харків, 2015. – С. 131-135.

13. Ващенко В. А. Геополитические приоритеты Украины в виду денонсации соглашений в сфере военно-политического сотрудничества с Российской Федерацией // *Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах* : Матеріали наукової конференції. 15 жовтня 2015 року, м. Київ. – Київ, 2015. – С. 245-247.

14. Ващенко В. А. Отграничение денонсации от других видов прекращения международных договоров // *Право и политика: история и современность* : мат-лымеждународ. науч.-практ. конф. (20 ноября 2015 г.) / отв. за вып. Т. Е. Грязнова, С. С. Киселёв. – Омск : Омская академия МВД России, 2016. – С. 24-26.

15. Ващенко В. А. Подразумеваемое право на денонсацию международных договоров по правам человека // *Проблемы забезпечення прав і свобод людини, їх захисту в країнах Європи* : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 11 груд. 2015 р.) / уклад. Л. М. Джурак. – Луцьк. – С. 13-15.

16. Ващенко В. А. Становление и развитие института денонсации в договорной практике государств // *Материалы Международного молодежного научного форума «ЛОМОНОСОВ-2016»* / Отв. ред. И.А. Алешковский, А.В. Андриянов, Е.А. Антипов. [Электронный ресурс] — М.: МАКС Пресс, 2016. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. – Систем. требования: ПК с процессором 486+; Windows 95; дисковод DVD-ROM; AdobeAcrobatReader.

17. Ващенко В. А. О значении Гарвардского проекта о праве международных договоров в кодификации института денонсации // *Актуальні наукові дослідження сучасної юридичної науки: теорія та практика: Збірник матеріалів III Науково-практичної конференції / ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*. – К.: «Університет економіки та права «КРОК», 2016. – С. 78-80.

18. Ващенко В. А. Роль толкования в определении наличия подразумеваемого права на денонсацию / В. А. Ващенко // *Проблемы становления гражданского общества* : сборник статей V Международной

научной студенческой конференции, Иркутск, 24 марта 2017 г. – Иркутск : Иркутский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2017. – Ч. I. – С. 109-113.

19. Ващенко В. А. Соотношение отмены ратификации и некоторых других видов прекращения международных договоров / В. А. Ващенко // Современное состояние и тенденция развития законодательства Республики Таджикистан и стран СНГ. Материалы Четвертой Международной научной студенческой конференции, посвященной Году молодежи (Душанбе, 28 апреля 2017 г.). – Душанбе РТСУ, 2017. – С. 248-249.

20. Ващенко В. А. Некоторые аспекты правоустановления в институте денонсации / В. А. Ващенко // Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (19 травня 2017 року) / Редкол.: д.ю.н. І. С. Гриценко (голова), к.ю.н. І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. – В 2-х томах. – Том 1. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2017. – С. 140-141.

21. Ващенко В. А. Особенности денонсации договоров, учреждающих международные организации / В. А. Ващенко // Традиции и инновации в праве : материалы междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 20-летию юрид. фак. и 50-летию Полоц. гос. ун-та, Новополоцк, 6–7 окт. 2017 г.: в 3 т. / Полоц. гос. ун-т, Регион. учеб.-науч.-практ. юрид. центр; редкол.: И. В. Вегера (отв. ред.) [и др.]. – Новополоцк : Полоцкий государственный университет, 2017. – Т. 1. – С. 189-193.

22. Ващенко В. А. Денонсація як засіб протидії надмірному правостановленню в міжнародному праві / В. А. Ващенко // Конгрес міжнародного та європейського права : зб. наукових праць (м. Одеса, 25 – 26 травня 2018 року). – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія»; Фенікс, 2018. – С. 85-87.

АНОТАЦІЯ

Ващенко В.А. Денонсація міжнародних договорів в теорії та практиці сучасного міжнародного права. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.11 «Міжнародне право». – Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, 2019.

Дисертацію присвячено дослідженню інституту денонсації міжнародних договорів у доктрині та практиці міжнародного права, кодифікації інституту денонсації, а також проаналізовані загальні та особливі аспекти реалізації права на денонсацію. Сутність денонсації полягає в тому, що акт припинення в цьому випадку ґрунтується на попередньо узгодженій волі сторін, яку вони втілили в положеннях договору, таким чином заздалегідь обумовивши можливість припинення міжнародного договору в односторонньому порядку, враховуючи всі потенційні наслідки, пов'язані з таким припиненням. Включаючи в текст договору положення про денонсацію, сторони забезпечують одна одній максимальну гнучкість поведінки і мінімізують втрати, оскільки таке припинення виключає правопорушення завдяки своїй погоджувальній договірній природі.

У дослідженні приділено значну увагу становленню інституту денонсації, його доктринальній та офіційній кодифікації, термінології, що використовується в доктрині, міжнародних відносинах та у Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., функціональній характеристиці, формулам денонсації, що включаються в міжнародні договори, критеріям, що використовуються для визначення наявності дорозумілого права на денонсацію. Зокрема, визначено, що для денонсації як юридичного акту, вона має відповідати вимогам, що висуваються міжнародним правом до всіх юридичних актів, а саме: 1) наявність правоздатності у суб'єкта, який заявляє про денонсацію; 2) вона має виходити від компетентного органу суверенної держави, що наділений відповідними повноваженнями у сфері зовнішніх зносин; 3) волевиявлення суб'єкта має бути вільним та необтяженим вадами.

У самих договорах застосовуються різні формули денонсації, згідно з якими, заява може бути подана в будь-який час. У дослідженні автор пропонує наступну класифікацію таких формул: 1) заява може бути подана в будь-який час, що призведе до негайного припинення дії договору відносно ініціатора; 2) заяву може бути подано в будь-який час, але за умови завчасного повідомлення, зі спливом постденонсаційного терміну денонсація набирає чинності.

Значну увагу в дослідженні також приділено компетенції органів держави в сфері денонсації міжнародних договорів, зокрема, у зарубіжних країнах, законодавстві України, що регулює процедуру денонсування, виявленню проблем законодавчого регулювання процедури денонсування в Україні та внесенню пропозицій щодо його вдосконалення. Оскільки міжнародні договори вводяться в дію нормативно-правовими актами певної юридичної сили, денонсація є прийняттям таких нормативно-правових актів, якими буде засвідчено анулювання попередніх. Згідно із законодавством України, автор обґрунтовує, що неможливим є, щоб акти анулювання були меншої юридичної сили; відповідно, в українському законодавстві застосовується концепція *acte contraire* по відношенню до акту укладення договору.

До проблем, які наразі наявні в українському законодавстві автор відносить наступні: 1) відсутність визначення денонсації як окремого способу припинення міжнародних договорів; 2) відсутність безпосередньої регламентації процедури денонсування, а разом з цим і переліку документів, які слід подати у випадку денонсування; 3) відсутність поділу на вольові та невольові способи припинення міжнародних договорів; 4) сумнівний вибір термінології щодо припинення міжнародних договорів, недостатній її обсяг і, як наслідок, відсутність гнучкості. Ці проблемні питання автор пропонує вирішити шляхом внесення змін до Закону України "Про міжнародні договори України", Закону України "Про Кабінет Міністрів України", постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру".

Ключові слова: припинення міжнародного договору, денонсація, денонсування, право на денонсацію, дорозуміле право на денонсацію, процедура денонсації.

АННОТАЦІЯ

Ващенко В. А. Денонсація міжнародних договорів в теорії і практиці сучасного міжнародного права. – На правах рукописи.

Дисертація на соискание научной степени кандидата юридических наук (доктора философии) по специальности 12.00.11 «Международное право». – Национальный университет «Киево-Могилянська академія», Київ, 2019.

Дисертація присвячена дослідженню інститута денонсації міжнародних договорів в доктрині і практиці міжнародного права, кодифікації інститута денонсації; проаналізовані загальні і особливі аспекти реалізації права на денонсацію. Суть денонсації заключається в тому, що акт припинення в цьому випадку ґрунтується на попередньо узгодженій волі сторін, яку вони втілюють в положеннях договору, таким чином заздалегідь погодившись на можливість припинення міжнародного договору в односторонньому порядку, враховуючи всі потенційні наслідки, пов'язані з таким припиненням. Включивши в текст договору положення про денонсацію, сторони забезпечують одна одній максимальну гнучкість поведінки і мінімізують втрати, оскільки таке припинення виключає порушення завдяки своїй узгодженій договірній природі.

Денонсація є найбільш поширеним способом припинення міжнародних договорів в сучасному міжнародному праві. Визначальною рисою денонсації, як способу припинення міжнародних договорів, є її заздалегідь явно або мовчки узгоджена природа. Включення положень про денонсацію в текст майбутнього міжнародного договору здатно позитивно впливати на розвиток міжнародних відносин, зокрема, імідж держави. На сьогоднішній день денонсація регулюється статтями 54 і 56 Венської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.

В дослідженні приділено значущу увагу становленню інститута денонсації, його доктринальній і офіційній кодифікації, термінології, використовуваної в доктрині, міжнародних відносинах і в Венській конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., функціональній характеристиці, формулам денонсації, включуваним в міжнародні договори, критеріям, використовуваним для визначення наявності підразумеваемого права на денонсацію. Зокрема, визначено, що для денонсації як юридичного акту він повинен відповідати вимогам, пред'являемим міжнародним правом до всіх юридичних актів, а саме: 1) наявність правоспосібності у суб'єкта, який заявляє про денонсацію; 2) вона повинна виходити від компетентного органу суверенної держави, наділеного відповідними повноваженнями в сфері зовнішніх відносин; 3)

волеизъявление субъекта должно быть свободным и необременённым пороками.

В самих договорах применяются различные формулы денонсации, согласно которым заявление может быть подано в любое время. В исследовании автор предлагает следующую классификацию таких формул: 1) заявление может быть подано в любое время, что приведет к немедленному прекращению действия договора относительно инициатора; 2) заявление может быть подано в любое время, но при условии заблаговременного уведомления, по истечении постденонсационного срока денонсации в силу.

Правовые последствия денонсации являются основными направлениями правового воздействия акта денонсации на содержание международных обязательств государств (как инициатора, так и дестинатора (дестинаторов) денонсации), которые находят проявление: 1) в предметной области: инициатор денонсации лишается всех или частично прав, обязанностей и преимуществ по договору; 2) в субъектной сфере: инициатор денонсации выходит из состава участников договора, в свою очередь, будучи двусторонним, договор теряет силу, а будучи многосторонним – остается в силе в отношении других участников, если только участие инициатора не было принципиально важным для действительности договора; 3) в территориальной сфере: денонсация освобождает от обязанности соблюдать договор все территории, которые принадлежат инициатору, на которых он осуществляет свою суверенную власть; автономные единицы, имеющиеся в составе его территорий, могут решать этот вопрос самостоятельно только при наличии соответствующей компетенции согласно внутреннему праву; 4) темпорально: денонсация прекращает действие договора в дальнейшем, не имея ретроактивных последствий.

Решение о денонсации договора имеет, как правило, не менее важное значение, чем решение о заключении договора, поскольку денонсация приводит масштаб международных прав и обязанностей в такой же степени, и иногда это может иметь серьезные политические последствия. В связи с этим состояние регламентации компетенции государственных органов о денонсации международных договоров в национальном законодательстве ряда государств недостаточно, однако ситуация постепенно меняется. В развитии правового регулирования наблюдается тенденция более активного включения законодательной власти в процесс денонсирования международных договоров. С другой стороны, отсутствие явных полномочий парламента о денонсации международных соглашений приводит к тому, что денонсация таких договоров осуществляется на практике исполнительной властью самостоятельно.

В новом законодательстве государств в большинстве случаев находит отражение восприятие принципа параллелизма формы и порядка денонсации, то есть предоставление компетенции по денонсированию тем же органам, которые принимали участие в выражении согласия на обязательность конкретных договоров. В свете этого подхода решение о денонсации договора является *acte contraire* относительно его заключения – то есть осуществляется в том же порядке, что и принятие решения о его заключении.

Значительное внимание в исследовании уделено компетенции органов государства в сфере денонсации международных договоров, в том числе, в зарубежных странах, в законодательстве Украины, регулирующем процедуру денонсирования, выявлению проблем законодательного регулирования процедуры денонсирования в Украине и внесению предложений по его совершенствованию.

К проблемам, которые сейчас имеются в украинском законодательстве, автор относит следующие: 1) отсутствие определения денонсации как отдельного способа прекращения международных договоров; 2) отсутствие непосредственной регламентации процедуры денонсирования, а вместе с этим и перечня документов, которые необходимо подать в случае денонсирования; 3) отсутствие разделения на волевые и неволевые способы прекращения международных договоров; 4) сомнительный выбор терминологии о прекращении международных договоров, недостаточный ее объем и, как следствие, отсутствие гибкости. Эти проблемные вопросы автор предлагает решить путем внесения изменений в Закон Украины «О международных договорах Украины», Закона Украины «О Кабинете Министров Украины», постановление Кабинета Министров Украины «Об утверждении Положения о порядке заключения, исполнения и денонсации международных договоров Украины межведомственного характера».

Ключевые слова: прекращение международного договора, денонсация, денонсирование, право на денонсацию, подразумеваемое право на денонсацию, процедура денонсации.

ABSTRACT

Vashchenko V. A. Denunciation of international treaties in the theory and practice of modern international law. – Manuscript.

Thesis for obtaining the degree of Candidate of Legal Sciences (PhD), specialty 12.00.11 – International Law – National University “Kyiv-Mohyla Academy”. – Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to the research of the institution of denunciation of international treaties in the doctrine and practice of international law, the codification of the denunciation institution, as well as general and special aspects of the realization of the right to denounce. The essence of the denunciation is that the cessation act in this case is based on the previously agreed will of the parties, which they embodied in the provisions of the treaty, thus preconditioning the possibility of unilaterally termination of the international treaty, taking into account all the potential consequences associated with such termination. Including the denunciation clause in the treaty, the parties provide each other with the maximum flexibility of conduct and minimize losses, as such termination excludes offenses due to its conciliatory treaty nature.

The research focuses on the establishment of the institution of denunciation, its doctrinal and official codification, the terminology used in the doctrine, international relations and the Vienna Convention on the Law of Treaties of 1969, the functional

characteristics, the denunciations formulas included in the international agreements, the criteria which are used to determine the existence of a reasonable right to denounce. In particular, it is determined that in order to denounce it as a legal act it must comply with the requirements imposed by international law on all legal acts, namely: 1) the existence of legal capacity of the entity declaring the denunciation; 2) it must come from the competent authority of a sovereign state which has the appropriate powers in the field of external relations; 3) the expression of the subject must be free and not burdened with defects.

In the study, the author proposes the following classification of the following formulas: 1) the application can be filed at any time which will lead to the immediate termination of the treaty with respect to the initiator; 2) the application may be filed at any time, but subject to advance notice, after the expiration of the post-election deadline, the denunciation becomes effective.

The study also focuses on the competence of state bodies in the area of denunciation of international treaties, including foreign countries, Ukrainian legislation which regulates the denunciation procedure, identifies problems of legislative regulation of denunciations in Ukraine and making proposals for its improvement. Since international treaties are enacted by normative legal acts of a certain legal force, denunciation is the adoption of such legal acts, which will certify the annulment of the previous ones. The author justifies that according to the legislation of Ukraine it is impossible for annulment acts to be less effective; respectively, the Ukrainian law applies the concept *acte contraire* in relation to the act of concluding the treaty.

The problems that currently exist in Ukrainian legislation include the following: 1) the lack of the definition of denunciation as a separate method of termination of international treaties; 2) the absence of the direct regulation of the denunciation procedure, and, together with this, the list of the documents to be submitted in case of denunciation; 3) the absence of division into voluntary and involuntary ways of termination of international treaties; 4) doubtful choice of terminology for the termination of international treaties, insufficient volume and, as a consequence, lack of flexibility. The author proposes to resolve these issues by amending the Law of Ukraine “On International Treaties of Ukraine”, the Law of Ukraine “On the Cabinet of Ministers of Ukraine”, the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the Regulations on the Procedure for the Establishment, Implementation, and Denunciation of Interagency Agreements of Ukraine”.

Keywords: termination of an international treaty, denunciation, termination, the right to denounce, the implied right to denounce, the denunciation procedure.